

Hur står det till med slätterblomman i Surahammars kommun?

Vi har utsett slätterblomman *Parnassia palustris* till särskild inventeringsart sommaren 1995. Registrera alla dina fyndlokaler och notera om den uppträder rikligt eller med fåtaliga exemplar, kort biotopbeskrivning samt datum och namnet på lokalen förstås.

Rapporterna lämnas snarast efter växtsäsongen till Kjell Andersson, Björnstugevägen 9, 735 38 Surahammar.
Tel: 337 31.

Slätterblomma. Bild ur Den Nordiska Floran, Mossberg B, Stenberg I, Ericsson S, 1990.

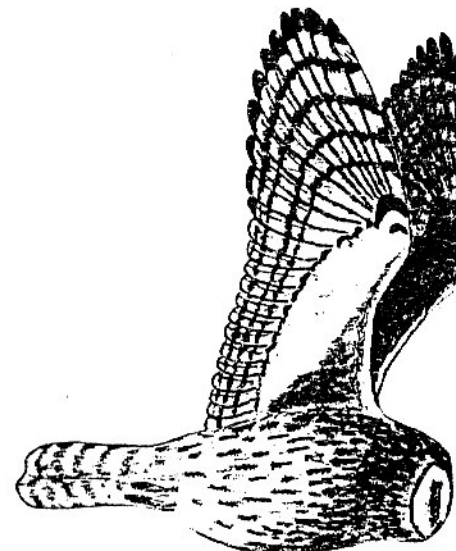
Bli medlem

Naturskyddsföreningen är partipolitiskt obunden och arbetar för ett samhälle anpassat till vad naturen tål. Bästa sättet att stödja verksamheten är att bli medlem. Det kostar 230:-/år och då ingår tidningen Sveriges Natur. Ring 08-702 65 00 eller betala in medlemsavgiften på postgiro 90 19 09-2.

MERGUS

Nr 1 1995

Årg 6

Naturskydds
föreningen SBF Surahammar

Mergus

Nr 1 1995 Årg 6

Kontaktblad för
Naturskyddsföreningen SBF
Surahammar

Mergus utges med 3 nummer per år och är gratis till alla medlemmar i Naturskyddsföreningen SBF Surahammar. Bidrag till kontaktbladet välkomnas - manusstopp till nästa nummer är 31 augusti. Adress: Mergus c/o Tom Sävström Stenbovägen 12, 735 34 Surahammar tfn 0220-33729.

Naturskyddsföreningen SBF Surahammar är en lokal krets av Svenska Naturskyddsföreningen. Medlem i riksföreningen betyder automatiskt medlem i lokala kretsen i hemkommunen. Vårt arbetsområde är främst Surahammars kommun. Här arbetar vi för att skydda, bevara, vårda och utveckla de natur- och kulturvärden som finns i vår hembygd. Vi är engagerade i att bevara odlingslandskapet med ångar och beteshagar och den växt- och djurvärld vi finner där. Vi vill rädda värdefulla skogar och hotade arter. Våtmarkerna (mossar, kärr, sjöar, bäckar etc) är mycket rika och viktiga naturtyper (biotoper) som bidrar till variation och mångfald. Därför säger vi nej till dikningar och torrläggningar av våtmarker.

Vi eftersträvar en dialog med markägare för att informera om olika naturvärden och försöka vinna förståelse för vikten och behovet av nödvändiga hänsynstaganden. Vi fungerar som remissinstans till kommunen i viktiga natur- och miljöärenden. Vi gör själva en praktisk insats med flora- och faunavårdsåtgärder vid Muren, Kohagen, Sandtorp, Billsbo och Norrsjön.

Föreningsärenden och frågor därom kan tillskrivas/eller ringa någon i styrelsen;

Tom Sävström 337 29, Frank Nilsson, kassör 302 87, Mikael Leppälampi 315 24, Kjell Andersson 337 31, Marianne Svärd Nilsson 364 46, Conny Ohrman 309 59, Lars Persson 362 62. Suppleant: Margareta Holm 359 63 och Kenneth Nielsen 338 52.

Omslag: Jagande hornuggla. Teckning Mikael Leppälampi (-76)

Kommentaren

Det är inte bara de unika fjällnära urskogarna (Europas sista) som skövlas. I Surahammars kommun huggs det idag skog som aldrig förr, kanske jämförbart med Garpenbergarnas framfart vid sekelskiftet. Nu ryker ytterligare några av de få och sista, något så när orörda, gammelskogarna i vår hembygd.

Avverkningarna sker på entreprenad, dygnet runt, även nattetid. Pärugglans rop överröstas av maskinbullret. Ser maskinföraren ugglans boträd i skenet av strålkastarljuset eller har skogskonsulenten märkt ut boträdet med platsband? Se bara vad som nyligen hände med duvhökens boträd i Billsbo - i dagsljus!

Välkommen som inventerare!

Just nu inventeras det en hel del ute i naturen. Skogsstyrelsen har dragit igång nyckelbiotopsinventeringar på bred front, SMF (Sv mykologiska förening) driver ett landsomfattande inventeringsprojekt omfattande alla svampgrupper, Sv ticksällskapet inventerar tickor i ett 5-års projekt (avslutas 1995), "Steget-före" grupper letar indikatorarter och hotade arter bland vedsvampar, mossor, lavar m fl artgrupper, som ett led i biotop- och artbevarandearbetet.

Kunskaperna om växternas utbredning och status och deras livsmiljökrav ökar härmed, dock finns fortfarande stora kunskapsluckor inom ämnet. Därför är det viktigt med fortsatta inventeringar.

I Naturskyddsföreningen är vi några få som inventerar och vi rapporterar nu för fullt det vi hittat och hittar till markägare, myndigheter och kommunen. Vi föreslår i vissa fall också skyddsåtgärder. Ökar intresset för inventeringar bland våra medlemmar anordnar vi gärna kurser och studiecirklar i aktuellt ämne.

Inventeringar är viktiga också för den framtida dokumentationen. Ett exempel; jag hör ibland sägas att trattkantarellen är mycket vanligare idag än för bara 20-30 år sedan, att den skulle vara försumningstålig och t o m gynnas av försumningseffekten i marken. Men det är bara vad vi tror. Hade vi däremot haft en svampinventering från kommunen från den tiden hade vi haft svaret givet.

Välkommen i inventeringsgänget Du också! Du behövs!

Sakta i (skogs)backarna , Gårdhage!

I en artikel i VLT den 10 mars, där kommunen får kritik (av folkpartiet) för köpet av Herrgårdshotellet samt markköp för drygt 4 miljoner kronor, faller kommunalrådet S-E Gårdhage ett uttalande (se här intill) som ger anledning till oro. När en kommun börjar köpa upp tätortsnära skogar och avverka dessa för att tjäna pengar, undrar vi om de styrande inte missuppfattat sin roll och sitt ansvar (läs förtroende).

Vissa av de aktuella skogsområdena har höga naturvärden, exempelvis lergroparna och slagghögarna. Vi trodde kommunen köpte skog för att bevara den, inte minst för invånarnas rekreativomöjligheter. För så borde det väl vara!?

T S

Filosofiska tankar om skogen

En tidig morgon. Regnandet har nyss upphört. Solen lyser igenom molnen och skogen skimrar. Som lysande armar sträcker sig solens strålar genom grenarna ner mot markens mossor. Träden ångar. Det är som om allt levande andas. En känsla av vördnad infinner sig.

Sedan några steg in i skogen. En kvist bryts, röster hörs, en spillkråka skriker. Längre bort hörs bilar. Den ena verkligheten avbryts och vävs in i den andra. Stunden av stillhet var kort, men viktig för välbefinnandet.

Skogen betyder så oerhört mycket för oss. Den ger vårt inre både avkoppling och uppladdning. Visst gläds vi över fyllda bärhinkar och svampkorgar, eller över ett lyckat fiskafänge. Men oftast är det viktigast att ha varit ute, inte vad vi har fått med oss hem.

Margareta Holm

Föreningsmärken säljes

Förkortningen SBF i vårt föreningsnamn står för Surahammars biologiska förening, vilket är bekant för de flesta. Hur det fina märket kom till på 1950-talet beskrivs utförligt av Harald Wederus i första Mergusnummret 1-1990.

Av denna gamla klenod finns ett antal kvar, såväl rock- och hattmärken, vilka styrelsen nu säljer ut till intresserade medlemmar. Med tanke på märkenas samlarvärde har styrelsen beslutat att ta 100 kr/st. Ger också ett välbehövligt tillskott till föreningskassan.

Märkena försäljs på utflykter och möten, eller ring kassören Frank Nilsson tel: 302 87. Principen - först till kvarn, gäller!

LOs kulturstipendium till Leif!

Leif Blomkvist, den duktige ramnäskonstnären och medarbetaren i Mergus, har tilldelats LOs kulturstipendium 1995 på 5000 kronor. Detta utdelades på ett möte i april i Västerås.

Vi vet att Leif tycker om att teckna och måla porträtt och arbetsmiljöer men också motiv som ryms inom temat natur- och kultur. Exempelvis har många torp och gamla kulturintressanta byggnader avbildats genom åren, vilka vi kunnat beundra på utställningar, bl a i Stenhuset.

Vi tycker LO valt en värdig stipendiat. *Grattis Leif!*

Styrelsen

Dalvägen

Harald Wedérus

För de många mellansvenska järnbruken var transportfrågan ett brännande problem under 1700-talet. Det var tidvis högkonjunktur för järnhanteringen och exporten sköt fart. Strömsholms kanal kom ju inte till förrän i slutet av seklet och man var helt hänvisad till landtransporter.

Så långt det gick försökte man naturligtvis utnyttja vinterföret. Detta var helt nödvändigt när det gällde att få hem träkol från de milor, som kolats under hösten. Och det var stora mängder det gällde. Vid Larsansjö i Lisjö, som med sina två härdar dock var ett ganska litet bruk, gick det t.ex. åt ca. 2000 stigar per år. En kolstig var drygt 20 hl. Det var således mycket kolved som gick åt och skogarna glesnades ut oroväckande. De flesta bruk hade egna skogar, där kolningen sköttes av underlydande torpare. Ofta räckte det inte och det var stor konkurrens och ofta tvister och processer om köpkolet, d.v.s. det som kunde anskaffas av självägande skattebönder.

Man märker detta vid Larsansjö, där bönderna undfångades med en jumfru brännvin (ca. 8 cl.) för varje stig köpkol. Det finns antecknat i räkenskaperna att det var Hårdens hustru, som skötte den här serveringen och för detta hade hon 2

riksdaler om året. Det rörde sig om hammarsmedsmästaren Lars Hårdens hustru Lisa Olsdotter. Man tänker sig gärna att det alltid var sträng vinterkyla och mycket snö förr i världen och man tycker sig se synen framför sig;

Rader av fordon, som färgar snön svart av kolstybb. Pinglor ljuder från raggiga hästar med rimfrost i manen. Andedräkten står som en rök från både dragare och körkarlar. På bruksbacken vid kolhuset står hustru Lisa, rödblommig och iklädd färskinnspäls och håller i åt förväntansfulla kolkörare.

På vinterföret måste också tackjärn hem för hela året. För Larsansjöes del kom det från hyttorna i Norberg, ja ända bort från Grangärde, en färd som måste ha tagit flera dagar. Så långt det gick följde man sjösystem och myrar. I det senare fallet måste man ibland stampa väg för att tjälen skulle tränga ned.

Det färdiga stångjärnet måste fraktas ned till utskeppningshamnarna vid Mälaren under den återstående tiden, när det var barmark och man var tvungen att använda hjuldon. Alltså måste någorlunda framkomliga vägar byggas och det var kostsamt. Larsansjö fraktade sitt stångjärn på en väg över skogen till Köping, detsamma gjorde också

En jumfru brännvin per stig fick främmande kolkörare av Hårdens hustru.

bruken i Vesterbergslagen.

Det här sågs med oblida ögon av magistraten i Västerås. I maj 1759 sände de ut två herrar, Lars Bergström och Sam Hellberg för att rekognoscera en väg mellan Lisjö och Gunilbo för att locka transporter över till Västerås hamn. L. Lorichs har i sin bok "Vägar och gästgivargårdar i Västmanland" återgivit protokollet från den här inspektionen:

1:o I från Lisjö förbi Tallbo och Kallmora torp till torpet kallat Trappan, ungefär en fjärdedels mil,

befanns kärrväg, vilken medelst fyllning av grus, som nära är att tillgå och några få stenars och buskars undanröjande lätteligen kan förvandlas till landsväg.

2:o Vidare ifrån torpet Trappan till torpet Ursjöbo, som skogvaktare- och kronoskytteställe, vilket bebos av Esbjörn Bergmark. Vester om en stor mosse intill halsen av Finnstugomossen ungefär en knapp halvmil, har av gammalt varit kärrväg, som med skog är beväxt och befanns någorlunda jämn mark, några stenar och på några få ställen sidlänt, som med grus kan fyllas och

hjälpas och är denna trakten kronans allmänning. Eljes besågs en annan väg över samma allmänning som befanns vara en gammal ridväg ifrån Trappan längre i väster förbi Laggårbo torp och därigenom åkern till Finnstugan, men som marken var mycket mera stenig och ojämn, så faller den besvärligare och kostsammare att uppröjja.

3:o Över mosshalsen var ungefär 50 famnar ej mycket sidlänt, varest kavelbro och fyllning lätteligen gör tillfyllest att få god och fast väg.

4:o Norr om finnstugan befanns ridväg över en hård och ganska stenig mark, ojämn och med bergkullar och dälder ungefär en fjärdedels mil intill berget Tjäderhällan kallat och synes denna terrain fördrå drygaste arbetet och största kostnaden. Marken, som tillförne hört till Stora Hällsbo, tillkommer nu Färna bruk.

Sedan fortsätter en ingående beskrivning av den återstående färdsträckan fram till Gunilbo. Till slut uppgives: "Emellan Lisjö gård och Gunilbo kyrka anses vägen av ortens inbyggare inalles till en och halv mil".

I Västerås begrundades den här rapporten och man tyckte att det verkade bli en kostsam historia. Därför utrustades följande år en ny expedition, denna gång på order av landshövdingen, Baron Friedrich Friesendorff. Nu deltog, förutom den förutnämnde Lars Bergström

lantmätaren Pehr Billschier. Dessa kartlade en ny sträckning, som skulle leda förbi Usträngsbo ägor och delvis sammanfalla med den väg, som långt senare byggdes mellan Gunilbo och Ramnäs. Men nu protesterade brukspatronerna på Bockhammar och Färna. Den tilltänkta vägen skulle nämligen komma att dragas över åkermark, tillhörande dessa bruk. Följden blev att man nödgades återgå till det första alternativet.

För vägarbetet anställdes ett antal dalkarlar och det var därför vägen kallades Dalvägen. Dalkarlar åtog sig regelbundet säsongsarbete här nedåt bergslagen. Sålunda var timmermän från Mora och Leksand anställda för byggande av järnboden vid Larsansjö år 1803. Alltnog, det här vägarbetet pågick under åren 1763- 65 och när det var färdigt hade det kostat Västerås stad "några och 80000 daler kopparmynt", som var en anseelig summa på den tiden.

Det visade sig vara en utomordentligt dålig investering. Magistraten hade räknat med att få vägen indelad för underhåll på de olika hemmanden, men det hade dessa ingen lust med. Dessutom fortsatte brukspatronerna i Västerdalarna att frakta sitt stångjärn till Köping. Bristen på underhåll gjorde att man ett antal år senare konstaterade att vägen "verkligen nu är så klen att den med lass svåriligen kan nyttjas".

Ända in i våra dagar kunde man följa Dalvägen mellan Källmora och Trappan. Jag brukade gå den några

Dalkarlar byggde vägen 1763-65

gångar varje år. Den var då mest som en gångstig, men man kunde se att den var uppbyggd med grus. De små grustagen, som nämndes i rapporten, kunde spåras strax intill. På våren brukade det vara gott om murklor kring dessa. Ofta stannade jag vid det gamla, vattenfyllda kvartsbrottet. Satt där och åt min smörgås, medan solen glittrade i det klara vattnet, där stora, svarta dykarbaggar simmade i djupet. Ibland kom någon vattensalamander vickande på stjärten. I ett litet kärr intill stigen fanns en av kommunens få växtställen för tätört. Den klubbiga, insektsfångande bladrosseten låg tryckt ovanpå mossan och de små,

djupblå blommorna var mycket dekorativa. När man kom över bron vid bäcken låg ruinerna efter torpet Trappan, nu som en idyll, men minnande om forna dagars slit och arbete. Delar av skorstensstocken stod kvar och några åldriga, mossbelupna äppelträd. Ungskogen höll på att återerövra de forna åkertegarna. Trastar, svarthättor och lövsångare hördes från olika håll. Numera utbreder sig ett stort hygge över stigen, som utplånats av skogsmaskinernas djupa spår. Bron över bäcken är borta, men ännu kan man promenera några 100-tals meter på den gamla Dalvägen och tänka tillbaka på dess historia.